
EPISTOLA XLIV.*

* *Aliàs*
CLXIII.
quæ autem
44. erat,
nunc 17.

Augustinus refert quæ cœpta sint agi de concordia cum Fortunio donatistarum episcopo, cupiens ut sine tumultu, quod placidè cœptum est, perficiatur conventu frequentiore.

Dominis dilectissimis & prædicabilibus fratribus ELEMIO, GLORIO, & FELICIBUS,
AUGUSTINUS.

Scripta
exente an.
397. *aut in-*
ente 398.
CAPUT I.

1. FORTUNIUM quem a tubursicum habetis episcopum, per eandem civitatem, quamquam festinantissimè, cum ad cirtensem ecclesiam b pergeremus, experti sumus ita omninò, ut de illo soletis benignissimè polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renuntiarem, volentes eum videre, non abnuìt. Venimus itaque ad eum; quia ætati ejus id à nobis deferendum videbatur, potiùs quàm exigendum ut ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus non paucis, quos fortè aggregatos nobis illud tempus invenerat. Cum autem apud eum consedissemus, rumore disperso non parva præterea turba confluit; sed nobis, in tota illa multitudine perpauci apparebant,

a In duobus Vaticanis codicibus, *Tybusircum*.

b Eo pergebant episcopi ordinandi causa, uti dicitur infra n. 13. in locum scilicet Profuturi post susceptum episcopatum in brevi demortui. Huic succedebat Fortunatus laudatus in lib. 2. *Cont. litteras Petil.* c. 99. & unus ex episcopis septem delectis ad causam catholicæ Ecclesiæ propugnandam in Collatione carthaginiensi an. 411.

bant, qui utiliter ac salubriter agi causam illam, & tantam rei que tantæ quæstionem prudenter & piè discuti cuperent. Ceteri verò magis ad spectaculum quasi altercationis nostræ propè theatra consuetudine, quàm ad instructionem salutis christiana devotione convenerant. Quapropter nec silentium nobis præbere, nec intentè nobiscum atque modestè saltem & ordinatè colloqui potuerunt, exceptis, ut dixi, paucis, quorum religiosa & simplex apparebat intentio. Itaque liberè pro sui cuiusque animi motu immoderatè loquentium omnia strepitu turbabantur, nec evincere sive nos, sive ipse rogando, interdum etiam objurgando potuimus, ut nobis modestum silentium præberetur.

2. Res tamen utcumque agi cœpta est, & aliquot horas in alterno sermone protraximus, quantum vocibus interquiescentibus variè tumultuantium sinebamur. Sed in ipsò disputationis exordio, cum videremus ea, quæ dicebantur, subinde labi de memoria vel nostra, vel eorum quorum salutem maximè curabamus; & ut esset nobis cautior modestiorque tractatio, simul ut & vos atque alii fratres, qui absentes erant, quid inter nos actum esset, legendo cognosceretis, postulavimus ut à notariis verba nostra exciperentur. Diu ab illo vel ei consentientibus reluctatum est; postea tamen ipse concessit. Sed notarii qui aderant, atque id strenuè facere poterant, nescio qua causa excipere noluerunt. Egimus saltem ut fratres, qui nobiscum erant, quamquam in hac re tardiùs possent, exciperent, pollicentes nos ibi easdem tabulas relicturos. Consensum est. Cœperunt verba nostra excipi, & aliqua ab invicem ad tabulas dicta

sunt. Postea inordinatas perstreptentium interpellationes, & propterea nostram quoque turbulentiore disputationem notarii non valentes sustinere, cesserunt; nobis sanè non desistentibus, & ut cuique facultas dabatur, multa dicentibus. Ex quibus omnibus verbis nostris, quantum recordari potui, causæ totius actionem, dilectionem vestram fraudare nolui. Potestis enim ei litteras meas legere, ut vel approbet vera me scripsisse; vel ipse vobis, si quid meliùs recolat, incunctanter insinuet.

CAPUT II.

3. PRIMO enim vitam nostram, quam vobis benevolentius fortassè quàm verius narrantibus, se comperisse dicebat, prædicare dignatus est: adjungens se dixisse vobis, nos omnia, quæ de nobis insinuaratis, benè facere potuisse, si in Ecclesia faceremus. Deinde quærere cœpimus, quænam illa esset Ecclesia, ubi vivere sic oporteret, utrum illa quæ, sicut sancta tantò antè Scriptura prædixerat, se terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel afrorum vel Africæ contineret. Hic primò asserere conatus est, ubique terrarum esse communionem suam. Quærebam utrum epistolas communicatorias, ^a quas formatas dicimus, posset quò vellem dare, & affirmabam quod manifestum erat omnibus, hoc modo facillimè illam terminari posse quæstionem. Parabam autem, ut si consentiret, ad illas ecclesias à nobis tales litteræ mitterentur, quas in apostolicis auctoritatibus pariter legeremus illo jam tempore fuisse fundatas.

SED

^a Hinc donatistas urgebat etiam Optatus in lib. 2. *Nobis*, inquit, *totus orbis commercio formatarum, in una communionis societate concordat.* In Cod. can. eccles. afric. estat. 23. canon, ut episcopus trans mare profecturus, *formatam sumat à Primate.*

^a
Epistolæ
formatæ.

4. Sed quia res apertè falsa erat, permixtis verbis citò inde discessum est: inter quæ verba evangelicam illam Domini admonitionem commemoravit, qua dixit: *Cavete à pseudoprophetis; multi ad vos venient in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces: ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Quæ verba Domini cum diceremus eadem de illis à nobis posse recitari, ventum inde est ad exaggerationem persequutionis, quam sæpe suam partem pertulisse dicebat; hinc volens ostendere suos esse christianos, quia persequutionem paterentur. Inter quæ verba cum ego pararem ex Evangelio respondere, inde capitulum commemoravit prior, ubi Dominus ait: *Beati qui persequutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum calorum.* Quo loco ego gratulatus, subjeci statim, id ergo esse quærendum, utrum illi persequutionem propter justitiam passi fuerint. In qua quæstione discuti cupiebam, quod quidem omnibus clarum erat, utrum eos in unitate Ecclesiæ constitutos, an schismate jam divisos ^a macariana tempora invenerint: ut qui videre vellent, utrum propter justitiam persequutionem passi fuerint, id potiùs ad-

ten-

^a Macarius cujus gesta in catholicos calumniosè objectabant donatistæ, adeo ut ex ipsius nomine macarianos illos appellarent, à Constante imperatore circ. an. 348. missus fuit in Africam unà cum Paulo, tum ut eleemosynas erogaret in pauperes, tum ut singulos ad unitatem catholicam adhortaretur. Cui episcopi donatistæ, in primis Donatus carthaginensis, & Donatus bagaiensis vehementer obstiterunt; quin & in eum concitarunt circumcellionum furem: è quibus permulti à militibus necati, & martyrum titulo apud donatistas exornati; inter eos celebriores Marculus, & Donatus, scilicet bagaiensis. Alter autem Donatus cum iis, qui ad concordiam revocari nollent, fugam postmodum arripuit, sive in exilium relegatus fuit: ex Optato in lib. 3. partim etiam ex Augustino &c.

Matth. 7.
15.

Matth. 5.
10.

tenderent, utrum se rectè à totius orbis unitate præciderint. Quod si injustè fecisse invenirentur, manifestum esset eos propter injustitiam potius quàm propter justitiam passos persecutionem: & ideo numero beatorum adjungi non posse, de quibus dictum est: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Ibi commemorata est famosior quàm certior codicum illa traditio. Sed respondebatur à partibus nostris, principes illorum potius fuisse traditores. Quòd si de hac nostrorum litteris nollent credere, nec nos cogi oportere, ut litteris credamus ipsorum.

CAPUT III.

5. Sed tamen sequestrata ista dubia questione quærebam, quomodo se isti justè separassent ab innocentia ceterorum christianorum, qui per orbem terrarum successionis ordinem custodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus ignorarent qui fuerint in Africa traditores; qui certè non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedibus episcopalibus audiebant. Respondit, tamdiu transmarinarum partium ecclesias mansisse innocentes, donec consensissent in eorum sanguinem, quos macarianam persecutionem pertulisse dicebat. Ubi ego possem quidem dicere, nec invidia macariani temporis innocentiam transmarinarum ecclesiarum contaminari potuisse; quandoquidem nullo modo probaretur illis auctoribus fecisse etiam quæ fecerat. Sed de compendio quærere malui, si Macarii savitia, ex quo in eam consensisse dicebantur transmarinæ ecclesiæ, suam innocentiam perdidissent, utrum saltem probaretur usque ad illa tempora donatistas cum orientalibus ecclesiis ceterisque orbis partibus in unitate mansisse.

6. Tunc protulit quoddam volumen, ubi

volebat ostendere sardicense concilium ad episcopos afros, qui erant communionis Donati, dedisse litteras. Quod cum legeretur, audivimus Donati nomen inter ceteros episcopos, quibus illi scripserant. Itaque flagitare cœpimus, ut diceretur, utrum ipse esset Donatus de cujus parte isti cognominantur: fieri enim potuisse, ut alicui Donato alterius hæresis episcopo scripserint; cum maximè in illis nominibus nec Africæ mentio facta fuerit. Quomodo ergo posset probare Donatum partis Donati episcopum nomine illo accipiendum esse, quando ne id quidem probare posset, utrum ad africanarum specialiter ecclesiarum episcopos illæ litteræ missæ fuerint. Quamquam enim Donati nomen afrum esse soleat, non tamen repugnaret à vero, ut vel partium illarum aliquis vocaretur nomine afro, vel aliquis afer in illis partibus constitueretur episcopus. Neque enim in eis vel diem vel consulem invenimus, ut saltem consideratis temporibus certi aliquid eluceret. Sanè quoniam nescio quando audieramus arianos, cum à communione catholica discrepassent, donatistas in Africa sibi sociare tentasse; ad aurem mihi hoc ipsum frater Alypius suggestit. Tunc accepto ipso volumine, ejusdem concilii statuta considerans, a legi Athanasium episcopum alexandrinum catholicum, cujus maximè adversus arianos acerrimarum disputationum conflictus emittit, & Julium ecclesiæ romanæ episcopum, nihilominus catholicum, illo concilio sardicensi fuisse improbatos. Unde apud nos constitit arianorum fuisse concilium, quibus isti episcopi catholici vehementissimè resistebant. Itaque ad diligentiore[m] etiam temporum discus-

sio-

sionem volumus ipsum volumen accipere atque auferre nobiscum. Qui noluit dare, dicens, ibi nos habere illud, quando aliquid in eo considerare vellemus. Rogavi etiam ut manu mea notari permitteret; fateor, timens ne mihi fortè caussa exigente, cum petendum esset, pro illo aliud proferretur; neque hoc voluit.

CAP. IV. 7. DEINDE mihi coepit instare, ut ad interrogationem suam breviter responderem, quærens à me quem justum putarem, eum qui persequeretur, an eum qui persecutionem pateretur. Cui respondebam, non rectè ita interrogari: fieri enim posse ut ambo iniqui sint, fieri etiam posse ut iniquiorem justior persequatur. Non ergo esse consequens, ut ideo sit quisque justior, quia persecutionem patitur, quamvis id plerumque contingat. Deinde cum viderem in hoc eum multum immorari, ut justitiam suæ partis ex eo certam vellet intelligi, quia persecutionem passa fuerit; quæsi vi ab eo, utrum justum & christianum putaret episcopum mediolanensis ecclesiæ Ambrosium. Cogebatur utique negare, quod ille vir christianus esset & justus: quia si fateretur, statim objiceremus quod eum rebaptizandum esse censeret. Cum ergo ea loqui cogere, quibus ille non esset habendus christianus & justus, commemoravi, quantam persecutionem pertulerit, circumdata etiam militibus armatis ecclesia. Quæsi etiam utrum Maximianum, qui ab eis apud Carthaginem schisma fecerat, & justum & christianum putaret. Non poterat nisi negare. Commemoravi ergo etiam illum talem persecutionem pertulisse, ut ecclesia ejus usque ad fundamenta dirueretur. His igitur exemplis ei, si possem, persuadere moliebar, ut jam desineret dicere persecutionis

nis perpeccionem christianæ justitiæ certissimum esse documentum.

8. Narravit etiam in ipsa schismatis novitate majores suos, cum cogitarent culpam Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo velle sopire, dedisse quemdam ^a interventorem populo suæ communionis apud Carthaginem constituto, antequam Majorinus adversus Cæcilianum ordinaretur. Hunc ergo interventorem in suo conventiculo à nostris dicebat occisum. Quod, fateor, numquam antea prorsus audieram, cum tam multa ab eis objecta crimina refellerentur & redarguerentur à nostris, atque in eos plura & majora jacerentur. Sed tamen posteaquam hoc narravit, rursus à me instanter coepit quæreere quem justum putarem, eumne qui occidit, an eum qui occisus esset; quasi jam mihi probavisset, ita ut narraverat, esse commissum. Dicebam ergo, prius utrum verum esset esse quærendum; non enim temerè credi oportere quæcumque dicuntur: & tamen fieri potuisse, ut vel ambo æquè mali essent, vel etiam pejorem quisquam malus occideret. Revera enim fieri potest, ut sceleratior sit rebaptizator totius hominis, quàm solius corporis interemtor.

9. Undè etiam illud, quod à me postea quæsi vit, jam quærendum non erat. Ait enim etiam malum non debuisse occidi à christianis & justis; quasi nos eos, qui hæc in catholica faciunt, justos vocemus: quæ tamen nobis ab istis dici facilius quàm probari solent, cum tam multas violentissimas cædes & strages plerique ipsorum & episcopi & presbyter-

^a Interventor dicebatur, qui vacante sede regebat ecclesiam.

teri & quilibet clerici congregatis turbis hominum furiosissimorum, non catholicis tantum, sed nonnumquam etiam suis, ubi possunt, inferre non cessent. Quæ cum ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis suorum, quæ ipse plus novit, urgebat ut dicerem, quis justorum vel malum aliquem occiderit. Quod etiamsi ad causam jam non pertinebat; fatebamur enim hæc ubicumque sub nomine christiano fierent, non fieri à bonis; sed tamen ut admoneretur quid esset quærendum, respondimus, quærentes utrum Elias justus ei videretur fuisse: quod negare non potuit. Deinde subjecimus quàm multos pseudopphetas sua manu peremerit. Hæc revera vidit quod videndum erat, talia tum licuisse justis. Hæc enim prophetico spiritu auctoritate Dei faciebant, qui proculdubio novit cui etiam prosit occidi. Exigebat ergo ut docerem jam novi Testamenti temporibus, quis justorum aliquem occiderit, etiam sceleratum & impium.

CAPUT V.

10. TUNC reditum est ad superiorem tractatum, quo volebamus ostendere, neque nos illis debere objicere suorum scelera, neque illos nobis, si qua invenirentur talia facta nostrorum. De novo enim Testamento ostendi quidem non posse, quòd justus quisquam interfecerit aliquem: sed tamen illud probari posse ipso exemplo Domini, sceleratos ab innocentibus fuisse toleratos. Traditorem enim suum, qui jam pretium ejus acceperat, usque ad ultimum pacis osculum inter innocentes secum esse perpessus est. Quibus non tacuit esse inter illos tanti sceleris hominem; & tamen primum sacramentum corporis & sanguinis sui, nondum illo excluso, communiter omnibus dedit. Quo exemplo cum pro-

propè omnes moverentur, tentavit dicere, ante passionem Domini communionem illam cum scelerato non obfuisse Apostolis, quia nondum habebant baptismum Christi, sed baptismum Joannis. Quod posteaquam dixit, *Joan. 4.1.* cœpi ab eo quærere, quemadmodum ergo scriptum esset, quòd Jesus baptizaverit plures quàm Joannes, cum ipse non baptizaret, sed discipuli ejus, hoc est, per suos discipulos baptizaret. Quomodo ergo dabant quod non acceperant; quod ipsi maxime solent dicere? An fortè Christus baptismum Joannis baptizabat? Deinde in hac sententia multa quæsiturus eram, quomodo ab ipso Joanne tunc quæsitum sit de baptismum Domini, & responderit quòd ille haberet sponsam, & ille esset sponsus. Numquid ergo fas erat ut baptismum Joannis baptizaret sponsus, id est, baptismum amici vel servi? Deinde quomodo poterant eucharistiam accipere nondum baptizati? aut quomodo Petro volenti ut totum se lavaret, responderit: *Qui lotus est semel, non eum* *Joan. 13. 10.* oportet iterum lavari, sed est mundus totus? Perfecta enim mundatio non in Joannis, sed in a Domini baptismum est, si eo se dignum qui accipit præbeat; si autem indignum, sacramenta in eo non ad salutem, sed ad perniciem, permanebunt tamen. Cum ergo ista quæsiturus essem, etiam ipse vidit de baptismum discipulorum Domini non sibi fuisse quærendum.

11. Inde itum est in aliud, multis ut poterant utrimque sermocinantibus: inter quæ dictum est, quòd adhuc eos nostri persequuntur.

a MSS. octo habent, sed in nomine Domini baptismum est.

turi essent: nobisque dicebat, videre se vel le quales nos essemus in illa persecutione præbituros: utrum consensuri essemus tali sævitæ, an nullum commodaturi consensum. Nos dicebamus Deum videre corda nostra, quæ ipsi non possent: & illos temere sibi adhuc ista metuere, quæ si contigerint, à malis contingere, quibus deteriores ipsi habent: nec tamen ideo nos à catholica communione segregare debere, siquid fortè nobis invitis, vel etiam, si valuerimus, contradicentibus, factum fuerit; cum tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apostolo: *Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Quam pacem atque tolerantiam illos non tenuisse dicebamus, qui schisma fecerunt, ut nunc inter suos, qui mitiores eorum sunt, graviora tolerent, ne scindatur quod scissum est; cum leviora nollent pro ipsa unitate tolerare. Dicebamus etiam nondum fuisse temporibus veterum pacem unitatis, & tolerantiam tanta commendatione prædicatam, sicut exemplo Domini & novi Testamenti caritate: & tamen Prophetas illos & sanctos viros dicere solere in populum scelera eorum, cum tamen se ab illius populi unitate & à communione pariter accipiendorum sacramentorum, quæ tunc fuerunt, divellere non tentassent.

12. Inde nescio quomodo ventum est ad commemorationem beatæ memoriæ Genethlii carthaginensis ante Aurelium episcopi, quod nescio quam constitutionem datam contra illos compresserit, & effectum habere non siverit. Laudabant illum omnes, & benignissimè præferebant. Inter quas laudes à nobis subjectum est, quod etiam ipse tamen Ge-
ne-

nethlius, si in eorum manus incidisset, rebaptizandus censeretur. Et hæc jam stantes loquebamur, quia discedendi tempus urgeret. Ibi planè ille senex dixit, jam formam esse factam, ut quisquis ad eos fidelium à nobis venerit, baptizetur, quod eum invitum & cum dolore animi dicere, quantum poterat, apparebat. Sanè cum etiam ipse multa mala suorum apertissimè gerneret, atque ostenderet, quod totius civitatis ejus testimonio probabatur, quam esset remotus à talibus factis, & quæ ipsis suis dicere soleat, modesta conquestione proferret, nosque commemorare illud Ezequielis Prophetæ, ubi apertè scriptum est, nec filii culpam patri, nec patris culpam filio ejus imputandam, ubi dictum est: *Sicut enim anima patris mea est, ita & anima filii mea est, anima enim quæcumque peccaverit, sola morietur*; placuit omnibus in talibus disputationibus violenta facta malorum hominum nobis abinvicem objici non debere. Remanebat ergo schismatis quæstio. Itaque hortati eum sumus, ut etiam atque etiam placido atque pacato animo annitatur nobiscum, ut diligenti examinatione tanta inquisitio terminum sumat. Ubi ille benignè cum diceret, nos solum ista quærere, nolle autem nostros hæc quærere; ea facta pollicitatione discessimus, ut exhiberemus ei plures collegas nostros, certè vel decem, qui tanta benevolentia & lenitate & tam pio studio id quærere vellent, quantum in nobis eam jam animadvertisse atque approbare sentiebamus. Hoc etiam de suorum numero & ipse pollicitus est.

13. UNDE vos hortor & obtestor per Domini sanguinem, ut eum promissi sui com-
Tom. V. N mo-

Ephes. 4. 3.

Ezech. 18.
20.

CAP. VI.

moneatis, & gnaviter instetis, ut res coepta peragatur, quam propè ad finem pervenisse jam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillimè potestis invenire in episcopis vestris tam utilem animum & voluntatem, quàm in isto sene perspeximus. Postero enim die ipse ad nos venit, & hæc iterum quærere coeperamus. Sed quia ordinandi episcopi necessitas nos inde jamjamque rapiebat, diutiùs cum illo esse nequivimus. Jam enim miseramus ad ^a Majorem ^a cælicolarum, quem audieramus novi apud eos baptismi institutorem exstitisse, & multos illo sacrilegio seduxisse, ut cum illo, quantum ipsius temporis patiebantur angustia, aliquid loqueremur. Quem posteaquam venturum comperit, videns nos aliud suscepisse negotium, cum & ipsum nescio quæ necessitas perfectionis urgeret, benignè à nobis placidèque discessit.

14. Videtur autem mihi, ut turbulenta turbas & impedimentum potiùs quàm adjumentum afferentes omninò devitemus, & verè ex animo amico atque tranquillo susceptum tam magnum negotium Domino opitulante peragamus, ad aliquam villam nos convenire debere non magnam, ubi nullius nostrum esset ecclesia; quam tamen villam communiter possident homines & nostræ communionis & ipsius, sicuti est villa Titiana. Sive ergo in Tubursicensi, sive in Thagastensi, talis locus, vel ille quem commemoravi, vel aliquis alius inventus fuerit, faciamus codices canonicos præsto esse. Et si qua proferri

po-

^a Cælicolarum nomen occurrit in legibus aliquot ab Honorio datis, quibus illi constitutas in hæreticos poenas subire teneantur, nisi ad Dei cultum venerationemque christianam conversi fuerint.

potuerint ex utraque parte documenta: ut postpositis ceteris, nulla, si Domino placuerit, interpellante molestia, quotquot diebus potuerimus ad hoc vacantes, & unusquisque nostrum apud suum hospitem Dominum deprecantes, adjuvante ipso cui pax christiana gratissima est, rem tantam & bono animo coeptam ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sanè, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

EPISTOLA LIII. *

Confutatur epistola presbyteri cujusdam donatistæ, qui Generosum catholicum constantinensem seducere moliebatur, simulans ab Angelo se monitum ut ipsum ad donatistarum partes adduceret.

* *Alia*
CLXV.

quæ autem
53. *erat,*
nunc 152.

Dilectissimo & honorabili fratri GENEROSO,
FORTUNATUS, ALYPIUS & AUGUSTINUS
in Domino salutem.

I. QUONIAM nobis notam esse voluisti epistolam, quam ad te donatistarum presbyter dedit, quamquam eam tu quoque catholico animo deriseris; tamen ut ei potiùs si non desperatè desipit, consulas, hæc ad eum rescripta petimus perferas. Ille enim ordinem christianitatis civitatis vestræ tibi ut insinuaret, jussisse sibi Angelum scripsit; cum tu teneas christianitatem, non civitatis tuæ tantum nec tantum Africæ vel afrorum, sed totius orbis terræ, quæ annuntiata est & annuntiat omnibus gentibus. Unde illis parum est, quòd

Scripta
circ. ann.
400.
CAPUT I.